

Controverse privind Școala de Yoga Natha din Helsinki: istoric, cauze și context

---

Liselotte Frisk, Universitatea Dalarna, Suedia

ABSTRACT. Începând cu 2009, Școala de Yoga Natha din Helsinki, Finlanda, a făcut obiectul unor acuzații de manipulare, trafic de persoane și abuz sexual, la fel ca alte școli de yoga asociate cu Natha sau MISA. Acest articol a fost scris de Liselotte Frisk (1959-2020) și revizuit de colegi (*peer-reviewed*) chiar înainte de decesul ei în 2020 (cititorii sunt rugați să țină cont că articolul include informațiile disponibile până în anul respectiv, fără a lua în considerare evenimentele ulterioare și bibliografia; doar referințele la website-uri au fost verificate și actualizate). Articolul este publicat cu permisiunea moștenitorilor ei. El analizează istoria, credințele și practicile grupului. Controversele legate de Școala de Yoga Natha sunt în legătură cu paradigma (acum depășită) a „spălării creierului” din anii 1970 și 1980 cu referire la noile mișcări religioase și spirituale. Principalele materiale utilizate constă în articole academice, materiale interne ale Școlii de Yoga Natha și interviuri luate unor membri cu vechime. Articolul argumentează că niciuna dintre controversatele caracteristici propuse de psiholoaga Margaret Singer ca fiind tipice pentru „spălarea creierului în cadrul sectelor” nu este prezentă în cadrul Școlii de Yoga Natha.

Introducere

Școala de Yoga Natha (Natha Yoga Center) din Finlanda a fost fondată la Helsinki în 1997. În Finlanda mai există, de asemenea, un mic centru de yoga în Tampere. „Natha” este un nume sanscrit pentru Shiva. În scrierea antică *Tantraraja Tantra* se afirmă că învățătura tantrică a fost inițial revelată de Shiva lui Shakti și apoi transmisă prin cei nouă Natha sau maștri perfecți, care au coborât pe pământ și au revelat Tantra omenirii (Urban 2003, 30). Numele Natha Yoga ar putea deci să se refere la o tradiție în legătură cu Shiva și care se crede că este transmisă oamenilor prin maștri perfecți.

Școala de Yoga Natha își trage rădăcinile din MISA, Mișcarea de Integrarea Spirituală în Absolut, fondată de yoghinul român Gregorian Bivolaru în România, în anul 1990, împreună cu alte 20 de practicanți yoga. Școala de Yoga Natha este afiliată la *Federația de Yoga și Meditație Atman*, o organizație internațională a școlilor de yoga care există în aproximativ 30 de țări din întreaga lume, incluzând și școala din România, MISA. În țările scandinave, numele școlilor de yoga este „Natha”, în timp ce în alte țări au nume diferite. De exemplu, în Marea Britanie școala este numită Tara, iar în Olanda – Ananda. În întreaga lume, numărul de studenți este estimat de grup ca fiind de aproximativ 20.000-30.000.

Din 2009, Școala de Yoga Natha din Helsinki a făcut obiectul unor acuzații de manipulare, trafic de persoane și abuz sexual. Finlanda nu este singura țară în care au apărut acuzații care îl vizează pe Gregorian Bivolaru și pe discipolii săi apropiați. În România, unde Gregorian Bivolaru a început să predea yoga în anii 1970, grupul său de yoga a fost considerat controversat și a fost supravegheat de poliția politică (Securitate) în acea perioadă pentru că yoga era considerată a fi împotriva regimului comunist. Totuși, tensiunile în societate au continuat și în România postcomunistă, iar acuzațiile au apărut ulterior și în alte țări.

Scopul acestui articol este de a dezbate și de a evalua contextul, cauzele și circumstanțele acuzațiilor legate de centrul Natha Yoga din Helsinki. Va fi prezentată istoria școlii, începând cu rădăcinile sale care provin din România, precum și convingerile, practicile și stilul de viață promovat de organizație. Controversele legate de Școala de Yoga Natha vor fi încadrate în contextul controverselor istorice privind noile mișcări religioase și spirituale din anii '70 și '80, în special în contextul tezei „spălării creierului”, care a fost deja respinsă de comunitatea academică. Voi argumenta că, chiar dacă s-ar folosi criteriile tezei „spălării creierului”, Școala de Yoga Natha nu s-ar încadra la manipulare, deoarece criteriile semnificative nu sunt îndeplinite în acest caz particular.

Metoda este triunghiulară. S-au folosit diferite surse, inclusiv materiale interne precum site-urile Școlii de Yoga Natha sau MISA, texte scrise de Gregorian Bivolaru, precum și articole academice despre organizație, rapoarte și alte materiale oficiale. De asemenea, am efectuat o vizită pe teren la Școala de Yoga Natha din Helsinki în toamna anului 2018, care a inclus atât observații, cât și interviuri cu 16 persoane care locuiesc de mult timp în așezământul spiritual, instructori de yoga și cursanți yoga avansați. Interviurile au fost semi-structurate și au avut drept scop obținerea unei imagini despre credințele membrilor, stilul de viață și viziunea asupra vieții. Persoanele intervievate au fost informate cu privire la scopul studiului și că materialul va fi tratat confidențial. Nu am adunat date personale ale persoanelor intervievate, pentru a putea să le respect anonimatul, deoarece subiectul interviului era sensibil în contextul controverselor și acuzațiilor legate de grupare. În final am realizat de asemenea un interviu pe Skype cu Mihai Stoian, coordonatorul Școlii de Yoga Natha din Copenhaga, pentru a obține clarificări cu privire la unele teme importante.

Prima parte a articolului va conține o descriere a școlilor MISA și Natha. În secțiunea următoare voi descrie teoria deja depășită a „spălării creierului”, iar MISA va fi poziționată în acel context istoric particular. În final, voi discuta despre Școala de Yoga Natha din Helsinki în raport cu cele mai importante caracteristici ale teoriei „spălării creierului”.

Istoric

Școala de Yoga MISA și Școala de Yoga Natha au la bază învățăturile lui Gregorian Bivolaru, născut în 1952 în România. De tânăr, el a manifestat o preocupare față de spiritualitatea orientală și yoga. Mihai Stoian, care este considerat unul dintre cei mai importanți instructori de yoga din cadrul mișcării (Introvigne 2017), afirmă că, încă de la vârsta de 15 ani, Bivolaru citea cărți în engleză și franceză despre parapsihologie, alchimie, sexologie și tradiții ezoterice, și de asemenea practica yoga timp de opt sau nouă ore în fiecare zi (Stoian 2018a, 309). În 1970, la

vârsta de 18 ani, Bivolaru a început să predea yoga în București (Zoccatelli 2017, 11). La acel moment, yoga era privită cu suspiciune de regimul comunist al lui Nicolae Ceaușescu (1918-1989), iar Bivolaru era supravegheat de Securitate, poliția secretă românească (Thejls 2015, 63). Din 1982 meditația și yoga au devenit ilegale în România comunistă, fiind considerate ca activități împotriva statului, dar Bivolaru, în ciuda acestui fapt, a continuat să practice și să predea yoga în secret (Stoian 2018a, 311).

Un alt motiv pentru care Bivolaru era supravegheat de poliția politică a fost corespondența sa cu Mircea Eliade, un renumit istoric român aflat în exil care critica regimul comunist (Thejls 2015, 63). Eliade a fost unul dintre cei care au pus bazele studiilor religioase comparate, din 1957 fiind șeful catedrei de istoria religiilor de la Universitatea Chicago. În 1984 Bivolaru a fost arestat din motive politice pentru prima dată (Tribunalul București 2011) și a fost ulterior condamnat la închisoare pentru un an și jumătate. În 1989, Bivolaru a fost din nou arestat și condamnat ca deținut politic, fiind închis într-o clinică de psihiatrie (Stoian 2018a, 311-2).

După căderea regimului comunist în 1989, când Bivolaru a fost eliberat din spitalul psihiatric, a fondat MISA în 1990 (Thejls 2015, 63). MISA a fost o mișcare care a avut un mare succes; în câțiva ani existau deja 40 de așezăminte spirituale în România și 750 de membri activi. Mișcarea s-a răspândit și în alte țări, iar la scurt timp existau 37.000 de practicanți în întreaga lume (Zoccatelli 2017, 11).

Totuși, poliția și mass-media din România i-au acuzat și în perioada postcomunistă, după 1990, pe Bivolaru și MISA de diferite infracțiuni. În 2004, poliția română a descins în 16 case locuite de cursanți MISA, iar unii dintre rezidenți au fost duși la poliție. Acuzațiile au variat de la evaziune fiscală, trafic de persoane și deținere de droguri la spălare de bani și prostituție. Doar una dintre acuzații, cum că Bivolaru ar fi avut o relație sexuală cu o fată de 17 ani – faptă ilegală în România nu din cauza vârstei, ci pentru că se presupunea ca Bivolaru ar fi fost profesorul ei și era astfel într-o poziție de forță în raport cu ea – a condus în timp la o condamnare (Thejls 2015, 62). Fata a negat acuzațiile (Introvigne 2017). Bivolaru a fost eliberat pentru a fi cercetat în libertate și a fugit în Suedia, unde i s-a acordat azil politic în 2006 (Thejls 2015, 62).

Bivolaru a fost condamnat în 2013 pentru relația cu minora de 17 ani la 6 ani de închisoare. A fost arestat în Franța în 2016 și după o perioadă a fost extrădat în România. A fost liberat condiționat în septembrie 2017. În 2017 Curtea Europeană a Drepturilor Omului a obligat statul român să-i plătească lui Bivolaru suma de 6.980 EUR pentru arestarea ilegală din 2004 (Introvigne 2017).

Bivolaru a avut probleme juridice și în alte țări decât România. Una dintre acestea este Finlanda, cazul ce va fi dezbătut în continuare.

Credințele: rădăcini în tantrismul indian

— Polaritatea de gen și erotismul

Fundamentală pentru filosofia lui Gregorian Bivolaru este ideea polilor opuși ai principiilor masculin și feminin, care reflectă filosofia și practicile tantrismului indian, comune tradițiilor hinduse, budiste și jainiste încă din secolul al VII-lea d.Hr. Caracteristic pentru textele tantrice este faptul că Shiva și Shakti, principiul masculin și cel feminin, Conștiința și Energia, sunt văzute ca fiind temelia realității, iar uniunea erotică dintre bărbat și femeie este descrisă ca un simbol al unirii eterne dintre Shiva și Shakti. Practici erotice sunt descrise în anumite texte tantrice. Există însă interpretări diferite dacă practicile erotice ar trebui interpretate în mod literal sau dacă ar trebui să fie privite doar ca fiind simbolice. La fel, unele texte descriu consumul ritual al cărnii și consumul de alcool, practici care sunt de asemenea puse în discuție sub aspectul interpretării literale sau simbolice (Urban 2003, 12; 42-3).

MISA a publicat mai multe materiale despre Tantra și este clar că evidențiază și promovează o perspectivă în care relațiile erotice sunt considerate importante și având o natură spirituală. Perspectiva MISA este comună nu doar cu străvechea tradiție a tantrismului indian, ci și cu tradiția occidentală neo-tantrică, având precursori precum mișcarea lui Osho, dar și cu tradițiile mult mai libere ale unor noi curente spirituale, dintre care unele organizează cursuri și evenimente pe tema legăturii dintre erotism și spiritualitate (Åkerbäck 2018).

MISA se raportează la tradiția indiană și în special la înțelegerea și prezentarea făcută de Eliade cu privire la Tantra, ceea ce nu se aplică mereu noilor tendințe spirituale neo-tantrice din societatea occidentală. Eliade și Bivolaru au avut o relație personală prin intermediul scrisorilor și este clar că Eliade a fost o sursă importantă de inspirație pentru Bivolaru. Cunoștințele lui Bivolaru din tinerețe despre Tantra își au probabil originea în cărțile lui Eliade, care erau disponibile în România la vremea respectivă.

Eliade a petrecut trei ani în India, studiind yoga și filosofia indiană (Urban 2003, 147). În cartea sa *Yoga: nemurire și libertate* (publicată inițial în 1954), există un capitol amplu despre yoga și tantrism. În acest capitol, Eliade descrie Tantra ca fiind o tradiție mult mai veche decât tradiția patriarhală ariană vedică (o afirmație contestată de cercetări ulterioare, vezi Urban 2003, 30-1), centrată în jurul Zeiței Mamă, fiind un subcurent continuu al spiritualității populare în tradițiile indiene. Eliade scrie că, în Tantra, fiecare femeie devine încarnarea lui Shakti și că femeia simbolizează sacrul și divinul, realitatea ultimă. Eliade concepe Tantra ca fiind adecvată vremurilor moderne, întrucât este necesar ca omul să pornească de la experiența de bază a condiției sale decăzute, iar erotismul din epoca modernă poate servi drept vehicul pentru atingerea transcendenței.

Eliade citează textul hindus *Kularnava-tantra* din tradiția shaktismului, care afirmă că unirea cu Dumnezeu poate fi obținută doar prin intermediul uniunii erotice, precum și scrierea budistă tantrică *Guhyasamaja-tantra*, ce afirmă că perfecțiunea poate fi obținută prin satisfacerea tuturor dorințelor. Conform acestui text, tantricii pot mânca chiar și carne de om, pot minți sau fura – substratul învățăturii fiind că toate contrariile sunt iluzorii și că răul extrem coincide cu binele extrem. Doar vidul universal, *shunyata*, există, orice altceva nu are o realitate ontologică (Eliade 1973, 202-6). Poate este redundant să reamintim, dar aceste învățături nu sunt interpretate literal de nici o grupare spirituală contemporană (și nici de MISA), ci ca având un înțeles profund filosofic și simbolic.

Eliade scrie în continuare că această cale tantrică este departe de a fi ușoară și că ea presupune o *sadhana* (practică spirituală) lungă și dificilă, care are ca scop depășirea stării de dualitate prin reunirea celor două principii polare, Shiva și Shakti. După Eliade, calea tantrică include o inițiere care poate fi oferită numai de un maestru, un guru. Eliade descrie și alte practici tantrice, cum ar fi vizualizarea, *mudrele* (gesturi arhetipale), *nyasa* (proiecția rituală a divinităților în diferite părți ale trupului), *mantrale* (silabe mistice) și construcția *mandalelor* (diagrame rituale). El scrie, de asemenea, despre importanța trupului în tantrism și despre legătura cu Hatha Yoga în această privință. Trupul nu este privit ca fiind o sursă a durerii, ci drept cel mai bun instrument pentru ca omul să învingă moartea (Eliade 1973, 206-27). În strânsă legătură cu trupul sunt și învățăturile despre *chakre* (centre energetice), *nadiuri* (canale energetice) și *kundalini* (puterea șarpelui) (Eliade 1973, 236-49).

O mare parte din text este dedicată subiectului numit de Eliade „erotismul mistic” sau *maithuna* (uniune erotică). Este necesar ca yoghinul, în aceste ritualuri, să fie întruparea zeului, iar femeia devine zeița. Cuplul uman devine un cuplu divin (Eliade 1973, 259-60). Eliade subliniază importanța faptului de a nu pierde sperma; nu este permis ca *maithuna* să se încheie cu pierderea seminală. Plăcerea senzuală ar trebui să joace rolul unui vehicul, pentru a transcende conștiința normală și a inaugura o experiență a unității prin controlul respirației, al gândirii și al sămânței (Eliade 1973, 266-68). Uneori apar referiri la „întoarcerea spermei”, realizată printr-o practică numită *vajrolimudra*, simbolizând transcenderea lumii fenomenale (Eliade 1973, 270-1).

În prefața cărții lui Bivolaru *Secrete amoroase esențiale pentru cuplurile yoghine care aspiră să fie fericite*, discipolul său apropiat Mihai Stoian scrie că relația amoroasă de cuplu, ca expresie a jocului creator etern între conștiința masculină supremă, Shiva, și energia feminină supremă, Shakti, reprezintă o misterioasă poartă către revelații uimitoare (Stoian 2018b, 14). Stoian prezintă cartea drept un adevărat ghid practic pentru o relație amoroasă de cuplu armonioasă (Stoian 2018b, 16). Este subliniată importanța continenței erotice amoroase și a iubirii reciproce, precum și faptul că în cuplu fiecare este necesar să îl adore pe celălalt. În opinia lui Stoian, prin practică ei vor atinge experiențe extatice de vârf prin intermediul stărilor de orgasm prelungit, fără descărcare în cazul femeilor și fără ejaculare în cazul bărbaților. Se afirmă că substanța sexuală este transmutată biologic, producând o cantitate imensă de energie care poate fi canalizată, sublimată și acumulată pe nivelele superioare ale ființei umane (Stoian 2018b: 20-1). Urina, un alt fluid al trupului, este de asemenea privită ca având o semnificație ezoterică (Thejls 2015, 66-7), o credință cu rădăcini adânci în tradițiile indiene.

Cititorul contemporan observă că accentul se pune, atât în scripturile tantrice, cât și în interpretarea lui Eliade, pe bărbat ca subiect. De exemplu – dar exemplele sunt numeroase – Eliade scrie că femeia este oferită și consacrată, ea trebuie să fie tânără, frumoasă și cultivată, iar discipolul va realiza ceremonia împreună cu ea. Pe de altă parte, femeia poate fi de asemenea dintr-o castă inferioară sau curtezană, reprezentând *shunya* sau vidul (Eliade 1973, 260-61). Dar nu se spune nimic similar din perspectiva femeii. Pare că femeia este considerată o unealtă pentru bărbat; bărbatul este subiectul și femeia este obiectul.

Cu privire la acest aspect, textele din cadrul școlii Natha reprezintă o perspectivă mult mai modernă, deoarece în ele se pune accentul atât pe experiența femeii, cât și pe cea a bărbatului.

Există multe fotografii în *Secrete amoroase esențiale pentru cuplurile yoghine care aspiră să fie fericite*, iar cititorul poate observa că perspectiva vizuală tinde să încline spre a reprezenta fie bărbați și femei împreună, fie doar femei goale, dar nu și bărbați singuri.

Cursanții școlii MISA au realizat și filme cu conținut erotic. Filmele sunt descrise ca fiind artistice și „erotice”, nu pornografice, și conținând învățături spirituale. Bineînțeles, linia de demarcație ar putea fi discutată, iar unele surse susțin că există filme care au apărut pe site-uri pornografice (Thejls 2015, 66; Introvigne 2017). Se subliniază că aceste filme nu au fost făcute de MISA, ci au fost inițiative personale ale diferiților cursanți, în calitate de persoane private (interviu cu Stoian).

— Continența erotică amoroasă

Massimo Introvigne (2018) se referă la faptul că în multe culturi, de exemplu în China și India, dar și în subculturile ezoterismului occidental, se crede că substanța seminală are o putere mistică. Așa cum în microcosmos substanța seminală creează copii, în Macrocosmos se consideră că prin tehnici specifice ea conduce la iluminare spirituală sau chiar la nemurire. Introvigne menționează trei seturi principale de tehnici: *continența* (orgasmul fără ejaculare sau descărcare); *asimilarea, ingerarea rituală* sau *ungerea* cu substanță seminală sau uneori cu secreții feminine; și *utilizarea rituală a urinei* (sau uneori a sângelui menstrual) prin ingerare sau prin ungere.

În textele tradiționale tantrice și în interpretările acestora, există dezbateri dacă substanța seminală ar trebui ejaculată sau ar trebui sublimată și reținută în trupul bărbatului (Urban 2003, 43). Bivolaru se poziționează în cadrul tradiției care pune accentul pe continența erotică amoroasă, pe care o numește *capacitatea superioară de a controla pe deplin potențialul erotic procreator*. Continența erotică implică controlul conștient al funcției sexuale, atât de bărbat, cât și de femeie, adică interacțiunea erotică cu atingerea unui număr nelimitat de orgasme, care nu se încheie totuși cu ejacularea masculină sau cu „pierderea explozivă a potențialului creator specific al femeii” (Bivolaru 2018, 51). Aceasta, în opinia lui Bivolaru, permite transmutarea biologică a energiei creatoare în forme superioare de energie vitală și spirituală prin sublimare interioară. Bivolaru scrie că pentru femeie controlul descărcării este foarte ușor de realizat și nu necesită aproape nici un antrenament. Pentru bărbat, însă, controlul ejaculării și suspendarea ei timp de săptămâni, luni sau ani necesită o practică gradată (Bivolaru 2018, 51-2). Se afirmă că poate fi atinsă prin anumite tehnici de Hatha Yoga (Bivolaru 2018, 59).

Alte efecte benefice ale continenței erotice amoroase ar fi, de exemplu, mai puține conflicte interioare, precum și mai multă energie, o inteligență scilicet și un potențial intelectual mărit (Bivolaru 2018, 52-3). În opinia lui Bivolaru, relațiile erotice bazate pe iubire reciprocă și pe continența erotică amoroasă ne umplu ființa cu fericire și ne îmbogățesc viața în moduri inexprimabile (Bivolaru 2018, 83). Un scop descris de Bivolaru este trezirea stării androginale glorioase; femeia ar trebui să-și trezească bărbatul interior, iar bărbatul ar trebui să-și trezească femeia interioară (Bivolaru 2018, 92). Ființa pe care o iubim ar trebui să fie percepută ca fiind întruchiparea iubirii – în cazul unui bărbat, arhetipul masculin *Vira* (erou) și în cazul femeii, arhetipul feminin, *Shakti* (Bivolaru 2018: 157).

— Relațiile erotice privite ca fiind dumnezeiești și transcendente

În scrierile lui Bivolaru, natura spirituală a relațiilor erotice bazate pe iubire este foarte pregnantă. Bivolaru se referă constant la Dumnezeu în contextul iubirii și al relațiilor erotice. De exemplu, el scrie că Dumnezeu este iubire și că iubirea provine de la Dumnezeu, că în iubirea extatică Dumnezeu îi îmbrățișează pe cei doi iubiți, că ei trăiesc stări de a fi în Dumnezeu și că Dumnezeu există în esența lor supremă (Bivolaru 2018, 76). În opinia lui Bivolaru, una dintre manifestările misterioase ale lui Dumnezeu este starea copleșitoare de orgasm cosmic (Bivolaru 2018, 376-77). „Dumnezeu” este definit ca fiind întregul infinit care îmbrățișează totul, cuprinzând atât manifestarea, cât și nemanifestarea (Bivolaru 2018, 373). Bivolaru se referă adesea la Dumnezeu ca Tată (de exemplu Bivolaru 2018, 141) sau „El” (Bivolaru 2018, 144). Doi iubiți pot atinge stări de revelare a Sinelui Suprem Nemuritor, Atman, atunci când Atman este contemplat în celălalt (Bivolaru 2018, 90).

Relațiile de iubire nu sunt, potrivit școlii MISA, limitate la relațiile monogame. Bivolaru scrie că relațiile de iubire pot fi paralele și multiple, fără ca cineva să se simtă gelos sau posesiv (Bivolaru 2018, 270). Bivolaru scrie în continuare că stările inferioare și egoiste, cum ar fi gelozia și dorința de a-l poseda pe celălalt, ca și cum iubitul/iubita ar fi un obiect, îi împiedică pe oameni să experimenteze stări spirituale (Bivolaru 2018, 77). În opinia lui Bivolaru relația erotică dintre doi iubiți continuă chiar și după moarte în lumile astrale superioare (Bivolaru 2018, 268-69) și, prin urmare, nu se limitează la această lume pământească.

— Homosexualitatea

Perspectiva școlii MISA asupra genului este una complementară. Bivolaru scrie că întregul univers ia naștere din uniunea cosmică a principiului masculin (*Yang*) și a celui feminin (*Yin*) și că expresia sa la nivel uman este fuziunea amoroasă dintre bărbat și femeie (Bivolaru 2018, 52). Conform lui Stoian, femeile sunt receptive și pasive, așteptând ca bărbatul să-și asume inițiativa (Stoian 2018b, 39). Pe de altă parte, Stoian scrie că femeile vor iniția revoluția erotică deoarece sunt înzestrate în mod natural cu abilitatea de a practica cu ușurință auto-disciplina continenței erotice amoroase (Stoian 2018b, 20). Cursanții din Helsinki care au fost intervievați vorbesc, de asemenea, despre natura diferită a bărbaților și a femeilor. Energia feminină este percepută ca blândă, receptivă, grijulie, în timp ce bărbatul este curajos, protector, responsabil (interviu D.D.).

Opiniile complementare cu privire la gen și erotismul spiritual au, de asemenea, un impact asupra opiniilor despre homosexualitate. Stoian observă că diferitele culturi antice acceptă relațiile erotice între femei (nu și între bărbați) – relațiile dintre mai multe Shakti-uri –, dar subliniază totodată că acest tip de relație generează efecte diferite față de o relație între un bărbat și o femeie. Stoian scrie că iubirea erotică între două femei trezește și amplifică calitățile lor comune și contribuie la trezirea, activarea și îmbogățirea misterioasă a stării lor de Shakti (Stoian 2018b, 38-40). Stoian își exprimă astfel părerea că relațiile erotice dintre două femei sunt ceva bun. El scrie că femeile care se deschid față de o astfel de experiență, trezindu-și feminitatea, se pregătesc sau sunt gata pentru fuziunea amoroasă într-un cuplu polar (bărbat-femeie) din ce în ce mai spiritual (Stoian 2018b, 45-6).

Cursanții din Helsinki care au fost intervievați spun că homosexualii (de ambele sexe) sunt primiți la cursuri și sunt respectați. Cu toate acestea, învățătura despre erotismul spiritual se bazează la modul profund pe funcțiile complementare ale celor două sexe și în consecință nu poate fi schimbată (interviu D.D.). Această perspectivă este departe de a fi întâlnită doar la MISA.

Credințe: alte surse

Fundamentul școlilor MISA și Natha este cu siguranță tantric, cu rădăcini adânci în filosofii și practicile indiene. Pe site-ul Federației Atman se face referire la linia Gupta Maha Siddha Yoga, deși legăturile nu sunt apoi detaliate (<http://atmanyogafederation.org/>). Șivaismul cașmirian, o tradiție filosofică din nordul Indiei care a asimilat influențe din filosofia Advaita, este totuși important. Abhinavagupta (975-1025) a structurat Șivaismului cașmirian în forma sa specifică. În secolul XX, Șivaismul cașmirian a fost readus la viață în India și s-a răspândit în Occident (Vojtišek 2018, 132).

Există totuși și tendințe sincretice în MISA, care se referă la diferite religii într-o manieră universalistă. Gregorian Bivolaru spune că intenția sa a fost să sintetizeze tot ceea ce este dumnezeiesc inspirat și fundamental în tradițiile spirituale autentice cunoscute. Vojtišek scrie că membrii MISA nu-și privesc ideologia ca fiind o religie, ci ca fiind esența tuturor religiilor. Practicanții yoga postulează principii spirituale universale, dintre care două sunt foarte importante: în primul rând legile care se referă la unitatea întregii creații, identitatea acestei realități cu Dumnezeu și corespondența dintre realitățile limitate și cele cosmice; în al doilea rând, legile polarității, cele două principii opuse, masculin și feminin, sau Shiva și Shakti. Textele lui Bivolaru sunt privite de mulți cursanți ca fiind dumnezeiesc inspirate (Vojtišek 2018, 130-33).

Există, de asemenea, mai multe credințe legate de entități spirituale care nu se regăsesc în Tantrale indiene, dar care adesea menționate în școala MISA. În cartea *Secrete amoroase esențiale pentru cuplurile yoghine care aspiră să fie fericite*, Bivolaru scrie, de exemplu, despre îngeri, Emanuel Swedenborg (1688-1772), Paramahansa Yogananda (1893-1952) și mediumi (Bivolaru 2018, 269). Cărțile sale în limba engleză includ, pe lângă Tantra și misticismul erotic, subiecte cum ar fi armonia culorilor, medicina naturistă, alimentație și vitamine (Bivolaru 2018, 317-18). În materialele tipărite ale Federației Internaționale de Yoga și Meditație Atman, destinate unor cursuri de yoga care se întind pe o durată de 46 de ani, se fac referiri la Ramana Maharshi (1879-1950), Swami Vivekananda (1863-1902) și Ramakrishna (1836-1886). În așezământul spiritual din Helsinki există poze ale unora dintre maeștrii spirituali menționați mai sus, dar și ale lui Poonja („Poonjaji”, 1910-1997), Milarepa (1052-1135), Padmashambhava (sec. VIII-XIX), miticul Babaji, Sri Nisargadatta (1897-1981), Sri Aurobindo (1872-1950), Ma Ananda Moyi (1896-1982) și Iisus (vizită pe teren, 17 și 18 septembrie 2018).

Introvigne descrie sursele învățăturilor lui Bivolaru ca incluzând aspecte din hinduism, budism, taoism, ezoterism occidental și creștinism ezoteric (Introvigne 2017). La acestea se mai adaugă diferite aspecte New Age. Thejls descrie credința în extraterestri, atât malefici, cât și benefici,

ca parte a sistemului de credințe al școlii MISA. Thejls face referire la un text al lui Bivolaru de pe site-ul danez Natha (pe care nu l-am mai găsit) în care Bivolaru susține că MISA lucrează împreună cu „Supremul Consiliu Galactic”, alcătuit din ființe extraterestre benefice. Thejls descrie, de asemenea, punctul de vedere asupra francmasonilor ca fiind un grup satanic și rău care încearcă să controleze întregul pământ și folosește diverse metode pentru a menține restul omenirii în ignoranță, credințe care sunt folosite pentru a explica persecuția a cărei victimă este școala MISA. Se crede, de asemenea, că francmasonii au creat SIDA și SARS pentru a reduce populația Pământului (Thejls 2015, 69-71).

Practici

— Yoga și Tantra

Obiectivul principal al școlii Natha din Helsinki este să ofere publicului cursuri de yoga și de Tantra. Majoritatea cursurilor nu au legătură cu erotismul. Din aproximativ 2.100 de cursuri, mai puțin de 100 se referă la elemente sexuale sau erotice (Introvigne 2018). Cursurile au început în 1990 și au loc o dată pe săptămână, din septembrie până în iulie.

Cursurile sunt împărțite în două direcții: cursuri de yoga și respectiv de Tantra. Cursurile de yoga sunt împărțite în cursuri de Hatha Yoga și cursuri de yoga ezoterică. Hatha Yoga cuprinde exerciții fizice, relaxare și meditație, iar cursanții pot participa fie o dată, fie de câte ori doresc. O dată pe lună se oferă și yoga pentru cupluri, în care exercițiile de yoga se practică împreună cu un partener. Partenerul poate fi un iubit sau un prieten. Conform informațiilor de pe website, practicile nu includ nicio atingere intimă. Cursurile de yoga ezoterică cuprind, pe lângă exerciții fizice, teorie și discuții și sunt structurate ca și cursuri care continuă pe durata mai multor ani.

Conform site-ului finlandez, primul an cuprinde, de exemplu, cele opt ramuri clasice ale lui Patanjali (sec. II î.Hr.), cunoașterea chakrelor, meditația cu ajutorul mantrelor, Legea rezonanței, alimentația yoghină și o viziune holistică asupra ființei umane. Conținutul programei de studiu se concentrează în mare măsură pe diferite practici și teorii yoga, în general de natură clasică. În primul an este introdusă *brahmacharya* sau continența erotică amoroasă, împreună cu rolul erotismului în dezvoltarea spirituală. Treptat, de-a lungul anilor, conținutul din afara sferei yoga pare să crească. Anul 7, de exemplu, pune un accent special pe îngeri, ierarhii angelice, arhangheli și îngeri decăzuți, iar anul 8 cuprinde corespondențe între angelologia creștină și tradițiile ezoterice orientale. Anul 8 cuprinde și aspecte ale budismului tibetan, un subiect care continuă și în anul 9. În anul 10, aura și modificările bio-energetice ale aerei sunt o parte dintre subiectele cursurilor, împreună cu vindecarea și ghidarea spirituală din lumile subtile. În anul 11 cursul include codul secret al Bibliei, precum și secretul botezului în tradiția creștină și forța magică a unor inele. În anul 12 se introduce Legea ocultă a rezonanței, precum și programarea neuro-lingvistică (programa cursului de yoga ezoterică). Teoretic, cursul se întinde pe 46 de ani. Unii cursanți intervievați la Helsinki fac parte din grup chiar și de 28 de ani (interviu 10), dar, cum grupurile au fost unite uneori din cauza numărului mic de participanți, anul cel mai mare era 18 (interviul 3).

Majoritatea cursanților din Helsinki intervievați au studiat timp de mulți ani cursul de yoga ezoterică. Cei mai mulți cursanți de yoga ezoterică, totuși, vin doar la primul curs și nu continuă. Dintre cei care încep primul curs, 20% pleacă în timpul cursului. În general doar aproximativ o treime dintre cursanți încep cel de-al doilea an (interviu D.D.). Unii dintre cursanții intervievați la Helsinki aveau membri ai familiei care au participat la un anumit număr de cursuri și apoi s-au oprit (interviu 2).

Cel de-al doilea curs la Școala de Yoga Natha este Tantra. Tantra este prezentată pe site ca fiind o cale spirituală autentică în care se spune „da” vieții. Tantra ne învață să ne abandonăm fluxului vieții cu o atitudine iubitoare. Se spune că integrarea Tantrei în viața noastră amplifică fericirea, crește capacitatea de a iubi și crește profunzimea experiențele erotice. Cursurile la care se face reclamă pe site se împart în Tantra Intensivă și Tantra Erotică. Tantra Intensivă este predată ca un curs continuu cu o durată de mai mulți ani, ca și cursul de yoga ezoterică descris mai sus, fiind studiată o nouă tehnică sau un nou principiu în fiecare săptămână. Primul an include, de exemplu, studiul chakrelor, Legea rezonanței, polaritatea și jocul energiilor masculină și feminină, erotismul sacru, continența erotică amoroasă și alchimia tantrică. Se subliniază faptul că nu sunt incluse în curs practici erotice.

Tantra Erotică este predată în cadrul atelierelor. Se poate participa cu sau fără partener. Exercițiile erotice nu se practică la sala de curs, ci sunt menite să fie practicate în privat, ca temă de casă. Se afirmă pe website că scopul cursului este amplificarea energiei erotice și rafinarea ei în scopuri spirituale; tehnicile ne învață de asemenea să ne deschidem față de iubire și să menținem atracția într-o relație de cuplu. Sunt incluse tehnici de creștere a sensibilității și de întărire a mușchilor planșeului pelvian.

Există, de asemenea, grupuri de bărbați și grupuri de femei în cadrul Școlii de Yoga Natha. Activitățile grupurilor de bărbați constau în exerciții dinamice care implică mai multă forță fizică și oferă, de asemenea, posibilitatea de a vorbi cu alți bărbați despre subiecte masculine (interviul 1). Grupurile de femei sunt descrise ca incluzând tehnici de trezire a feminității la toate nivelurile, cum ar fi sănătate, frumusețe, senzualitate, controlul potențialului erotic, cosmetice naturale sau comuniunea cu natura.

— Inițierea tantrică

Există numeroase inițieri pe care membrii Natha pot alege să le primească, de exemplu, inițierea în mantră (sunete subtile). Există mai multe tipuri de inițieri tantrice care pot fi oferite de instructorii de Tantra. Conținutul concret este considerat ezoteric și nu este împărtășit cu cei neinițiați. Mihai Stoian explică faptul că într-o inițiere sunt oferite anumite chei despre modul în care, de exemplu, pot fi treziți centrii subțili de forță. O astfel de cunoaștere ezoterică în cadrul școlii MISA se oferă treptat și în mod controlat, atunci când aspiranții ating nivelul adecvat. Una dintre cele mai controversate inițieri, deseori oferită cu ajutorul înregistrărilor cu vocea lui Gregorian Bivolaru, este inițierea în „posturile amoroase”. Această inițiere se oferă în grup, iar posturile sunt demonstrate la sală, cei prezenți fiind îmbrăcați. Persoana inițiată poate să transmită aceste cunoștințe și să le pună în practică în viața sa privată. Sistemul este construit astfel încât persoana care a primit această inițiere poate, dacă îndeplinește anumite criterii, să inițieze alte persoane în cadrul unor relații de iubire (interviu Stoian).

— Taberele din România

Pentru cei care doresc din cadrul școlii Natha, există posibilitatea de a participa la taberele de yoga din România de două ori pe an. Există o tabără de zece zile în Băile Herculane și o tabără de până la cinci săptămâni în stațiunea Costinești de pe litoral. Cea din urmă atrage mii de participanți. Un eveniment special în tabăra de vară este meditația în grup în spirală solară Yang. Participanții sunt dispuși în funcție de semnul lor astrologic, ținându-se de mâini; se consideră că această practică amplifică efectele benefice ale planetelor (Introvigne 2018).

În tabăra de la Costinești se desfășoară și concursul de frumusețe feminină Miss Shakti. Se spune că acest concurs este un concurs de frumusețe interioară și exterioară și că dezvoltă feminitatea și senzualitatea. Pe site-ul ceh – unde există și câteva fotografii caracteristice modului arhetipal în care MISA portretizează femeile –, concursul Miss Shakti este descris ca un concurs spiritual, al cărui scop este depășirea limitele proprii și trezirea stării de Shakti, a aspectelor superioare. Concursul are mai multe componente, cum ar fi dansul senzual, cunoștințele teoretice tantrice și psihologia masculină.

Modul de viață

La fel ca în cazul multor grupări spirituale, există posibilitatea de a fi implicat în școala Natha Yoga pe diferite nivele. Cel mai mare grup, cursanții cursului de yoga ezoterică, dintre care majoritatea frecventează cursurile la centrul de yoga o dată pe săptămână, număra în toamna anului 2018 în jur de 85 de persoane în Helsinki și 12 în Tampere (interviu D.D.).

Unii cursanți sunt, totuși, mai implicați în Școala de Yoga Natha. Câțiva dintre ei, în jur de 12-14 persoane, trăiesc în „ashram”, un apartament învecinat cu centrul de yoga (e-mail D.D., 28 septembrie 2018). De observat că structura ashramului este diferită de contextul hindus, de unde provine această noțiune. În cultura indiană, un ashram este în mod obișnuit centrat în jurul unui guru sau învățător spiritual, este caracterizat de un stil de viață mai colectiv, iar rezidenții trăiesc în celibat. În ashramul Natha Yoga din Helsinki există chiar un copil care locuiește aici un weekend din două, deoarece tatăl său este unul dintre rezidenții ashramului (interviurile 4, 8). Există în Helsinki 16 instructori de yoga activi, dintre care unii locuiesc în ashram, dar alții locuiesc în apartamente proprii.

Am intervievat 16 persoane și cele mai multe dintre ele erau implicate în școala Natha deja de mai mulți ani. Unele dintre persoanele intervievate erau instructori de yoga, unele locuiau în ashram, iar unele erau cursanți avansați de yoga. Câteva dintre persoanele intervievate au lucrat în medii academice. Impresia generală a interviurilor a fost că multe dintre persoanele intervievate reflectează în mod continuu asupra alegerilor lor de viață și aleg din nou în mod conștient implicarea în Natha (de exemplu, interviul 10). Câteva persoane au reflectat și au dezbătut critic implicarea lor în Natha Yoga în timpul interviului.

Un ashram în contextul școlii Natha ar trebui înțeles în principal ca un aranjament locativ. Toată lumea are camera proprie, în baza unui contract de închiriere semnat cu proprietarul imobilului; are o activitate normală în afara școlii de yoga și, de cele mai multe ori, fiecare își

pregătește masa și mănâncă separat de ceilalți. În weekend se fac meditații comune dimineața, la care majoritatea rezidenților participă dacă sunt acasă (interviu 4). Rezidenții ashramului trebuie să practice yoga timp de cel puțin două ore în fiecare zi, cu excepția zilelor de duminică (interviu 9). De-a lungul timpului, mulți s-au mutat în ashram, iar alții au părăsit ashramul. Pentru a se muta în ashram, o condiție prealabilă este angajamentul de a practica yoga (interviu 4). Persoanele intervievate confirmă că există multe avantaje față de a locui singur. Ei se inspiră unul de la celălalt și se ajută în practica spirituală (interviu 6). Multe dintre persoanele intervievate care locuiesc în ashram își petrec timpul la centrul de yoga aproximativ 3-4 seri pe săptămână, participând la cursuri, ajutând la cursuri și la alte activități și, dacă sunt instructori de yoga, țin și cursuri (interviurile 1, 4, 6, 8, 10). Totuși, unii au iubite sau iubiți care nu locuiesc în ashram și nu sunt implicați în școala Natha (de exemplu interviul 8).

Instructorii de yoga predau yoga la centrul de yoga, aceasta fiind o activitate non-profit (interviu D.D.). Nimeni nu este plătit pentru ca predă yoga la centru, fiind considerat un serviciu spiritual. Unii instructori de yoga care nu locuiesc în ashram sunt și ei foarte implicați în Școala de Yoga Natha și petrec 3-4 seri pe săptămână la școala de yoga (interviurile 5, 7). Unii sunt căsătoriți cu persoane care nu fac parte din școala Natha (interviu 7). Pentru a deveni instructor de yoga, este necesar un curs de doi ani. Participanții la cursurile de instructori de yoga din Finlanda merg în Danemarca la cursul de formare a instructorilor, organizat de federația Atman. Cel puțin doi ani de practică yoga sunt necesari înainte de a participa la cursul de formare a instructorilor de yoga, plus o recomandare din partea școlii de yoga. Cursul de pregătire a instructorilor de yoga este gratuit. Materialul didactic tipărit este totuși protejat prin drepturi de autor și nu poate fi folosit în afara școlilor de yoga din cadrul Atman (interviu D.D.). Federația Atman oferă, de asemenea, un curs de 4 ani pentru a deveni instructor de tantra și un curs de instructoare de tantra pentru femei de 2 ani.

Informațiile sintetizate de la persoanele intervievate dau impresia unei organizații care este destul de deschisă și care nu le monitorizează viața în detaliu. Unele persoane sunt, după cum s-a menționat mai sus, căsătorite cu persoane din afara școlii sau au iubite sau iubiți care nu sunt implicați în Natha. Majoritatea își petrec câteva seri pe săptămână la centrul de yoga, dar au timp și pentru a face alte lucruri, cum ar fi socializarea cu non-membri precum părinții sau prietenii (interviurile 1, 8, 9, 10). Majoritatea au un serviciu stabil sau sunt studenți la diverse facultăți. Nu toate persoanele intervievate urmează fiecare recomandare dată de școala Natha. Există persoane care, de exemplu, au primit anumite sfaturi privind sănătatea de la Bivolaru, dar nu le pun în practică pe toate (interviu 9). Există, de asemenea, persoane care au relatat că nu realizează practica yoga necesară de două ore pe zi (interviu 9). Persoanele intervievate la centrul Natha din Helsinki susțin că învățăturile sunt opționale, că atmosfera de la centrul de yoga este tolerantă și că sunt adesea dezbătute diferite opinii (interviul 1). În cadrul cursurilor li se repetă adesea cursanților că informațiile oferite în cadrul școlii nu le sunt impuse, ci ar trebui să le evalueze singuri, prin propria lor experiență (interviu 5).

Membrii care sunt profund implicați în mișcare sunt adesea vegetarieni (interviu 10), nu beau alcool, nu fumează și nu beau cafea (Andreescu 2013). Postul complet doar cu apă este, de asemenea, inclus în stilul de viață al unora dintre membri, dar este totuși opțional (interviurile 1, 9). Prietenii strănse sunt apreciate și pot deveni relații erotice, întrucât Shiva se manifestă

în fiecare bărbat și Shakti în fiecare femeie (Vojtíšek 2018, 135-36). Mihai Stoian explică cum, datorită practicii și trezirii spirituale, viziunea asupra vieții și a relațiilor poate deveni diferită de cea anterioară. Sunt cursanți care au copii, dar este ideal să faci copii în mod conștient (interviu Stoian).

Școala de Yoga Natha este structurată ca o asociație nonprofit cu statut, membri și un consiliu ales în fiecare an (interviu 7). Se plătește lunar o taxă de membru; un interviuat a menționat suma de 200 de euro pe lună (interviu 1). Dacă vrei să părăsești asociația, pur și simplu nu mai vii și nu mai plătești taxa (interviu 7). Instructorii de yoga se întâlnesc în propriul lor grup și iau decizii democratice (interviu 1), după discuții în care sunt dezbătute opinii diferite (interviu 3). La momentul interviului, exista o persoană, o femeie de origine română, în poziția de coordonator, care avea responsabilitatea ca totul la centru să funcționeze bine (interviu 1). Ea este plătită cu un salariu mediu de școala de yoga, dar nu face parte din consiliu (interviu 7). Există și alte grupuri cu misiuni diferite, cum ar fi grupul de Relații Publice (interviu 3).

Persoanele interviuate nu recunosc nici un fel de manipulare la școala de yoga în afara unei tensiuni sociale normale (interviurile 1, 3). Ele menționează că, desigur, apar greșeli ca în orice alt grup, dar în opinia lor sunt foarte departe de descrierile din emisiunile TV critice (vezi mai jos) sau de ceea ce ar putea fi definit ca abuz (interviu 3). Unii cursanți sugerează posibilitatea ca anumite persoane să-și fi stabilit standarde proprii prea înalte, ceea ce ar putea crea probleme interioare (interviuri 7, 10).

Controverse

În Finlanda, controversele în jurul școlii Natha au început în 2009 cu emisiunea finlandeză de la YLE TV numită „Partea întunecată a unei secte tantrice” (MOT 2009). În cadrul emisiunii s-a susținut că Natha este o sectă în care oamenii sunt exploatați sub masca spiritualității. Mai mult, s-a afirmat că Bivolaru și discipolii săi sunt suspectați de implicare în traficul de persoane și în producția de filme pornografice.

O altă emisiune a fost difuzată la televiziunea finlandeză YLE 1 în primăvara anului 2013. Era realizată de același producător și susținea că mai multe femei au fost duse la Paris să se întâlnească cu liderul Gregorian Bivolaru, ceea ce a dus la abuzuri sexuale (MOT 2013). Se suspecta că s-a profitat de poziția de dependență a victimelor și că au fost induse în eroare pentru a se deplasa în Franța. În filmare se susține că în jur de 20 de femei finlandeze au avut această experiență, unele chiar de mai multe ori. O finlandeză interviuată în emisiunea respectivă a afirmat că una dintre persoanele din conducerea școlii finlandeze i-a spus că Gregorian Bivolaru dorea să o întâlnească, dar că nu se aștepta ca această întâlnire să aibă componente sexuale (MOT 2013). Potrivit reprezentanților Școlii de Yoga Natha, alte femei din același grup cu femeia din emisiune au mărturisit că nu a avut loc nici o interacțiune erotică între ea și liderul Gregorian Bivolaru (Holopainen 2013).

Înainte de cea de-a doua emisiune TV, în toamna anului 2012, începuse deja o investigație în Finlanda cu privire la traficul de ființe umane, abuzul de autoritate spirituală și abuzul sexual asupra unora dintre tinerele din școala Natha (Mäkinen 2017). Poliția a făcut o percheziție la

ashramul din Helsinki pe 31 octombrie 2012 (Soteria International 2015, 17). Potrivit reprezentanților școlii Natha, înainte de emisiune școala de yoga a fost șantajată financiar de o persoană care amenința cu un scandal în mass-media (*Iltaleshti* 2013).

Potrivit presei, în cazul legat de școala Natha din Helsinki s-a început cercetarea penală pentru trei persoane suspectate de trafic de persoane în iulie 2017. Pe lângă traficul de persoane, alte acuzații au fost de abuz sexual și de tentativă de abuz sexual. Suspecții neagă acuzațiile (Orjala 2017).

Emisiunea TV difuzată în 2013 a fost precedată de conflicte între Natha Yoga și unii membri cu privire la conținutul programei școlii. Au existat voci care doreau să includă dansul modern, care a fost respins de școală ca nefăcând parte din tradiția ei (Soteria International 2015, 6). De asemenea, ca rezultat al acestor conflicte s-a deschis o școală de yoga rivală (interviu 5). În opinia lui Massimo Introvigne, există cazuri de instructori independenți care oferă învățături similare cu cele ale MISA și cooperează cu campaniile anti-sectă împotriva MISA (Introvigne 2017). O femeie prezentă în emisiune a avut un conflict economic cu Natha pe tema plății chiriei către ashram, a plății cheltuielilor comune și a faptului nu a respectat înțelegerile (Soteria International 2015, 11).

În septembrie 2017 a fost emis un mandat de arestare pe numele lui Gregorian Bivolaru, dar acesta nu a fost găsit (Mäkinen 2017).

Conceptul de „sectă” și teza privind „spălarea creierului”

— Utilizarea conceptului de „sectă”

Conceptul sociologic de „sectă” (în limba engleză se folosește cuvântul „cult”, în timp ce în limbile latine derivă din latinescul *secta*) a fost distorsionat în vorbirea obișnuită ajungând să exprime judecăți de valoare negative despre valori spirituale care sunt considerate „false”. Judecățile de valoare de acest fel nu sunt, bineînțeles, valide din punct de vedere științific. În termeni sociologici, organizațiile religioase sau spirituale pot avea caracteristici diferite, de exemplu tipuri diferite de relații cu societatea, gradul de implicare care li se cere membrilor, dacă membrii sunt de obicei născuți în grup sau devin membri prin aderare ori decizie proprie. Aceste criterii – și altele – oferă posibilități de clasificare sociologică a grupurilor religioase în diferite categorii organizaționale, cum ar fi cult, sectă, confesiune și biserică. Totuși, chiar folosind criterii sociologice, este dificil de clasificat grupurile religioase sau spirituale și de separat diferitele forme de organizare religioasă. Rezultatul poate fi diferit în funcție de modul în care sunt interpretate criteriile. În plus, câteva dintre cele mai comune criterii folosite pentru clasificarea organizațiilor drept „secte” sunt prezente într-o formă sau alta în majoritatea grupurilor religioase. Deși aceste tipuri de întrebări constituie o componentă importantă în domeniul sociologiei religiei, acest tip de clasificare este, totuși, de uz limitat (Frisk 1998, 220).

Așa cum am arătat mai sus, noțiunea de „sectă” a fost utilizată, în limbajul comun, pentru a evalua negativ grupurile religioase minoritare. În anii '60 și '70, ca efect al globalizării în creștere și al pluralismului cultural, multe religii noi au apărut în Occident, câteva fiind

importate din alte culturi și religii, iar altele fiind inovatoare din punct de vedere cultural (Stark & Bainbridge 1985). Așa cum se petrece de cele mai multe ori în cazul grupurilor religioase (și alte grupuri subculturale), în timp aceste grupuri s-au modificat și s-au adaptat în contact cu societatea occidentală, unele caracteristici s-au diminuat, altele s-au accentuat sau pur și simplu s-au modificat. Modificările, importul și inovația sunt caracteristici naturale ale religiei, procese care, într-o măsură diferită, se petrec peste tot în lume în orice perioadă. Astfel, modificările religioase la nivel macro constau din procese culturale foarte naturale (ca de altfel și la nivel micro).

— Teza privind „spălarea creierului”

Mulți tineri s-au convertit la noile religii care au apărut în anii '60 și '70 și în acest context a început să se utilizeze conceptul de „spălarea creierului”. Acest concept este astăzi considerat depășit și s-a demonstrat de un corp semnificativ de cercetări empirice că nu are nicio bază științifică. Sociologul James T. Richardson a sugerat că etnocentrismul și rasismul sunt legate de utilizarea teoriei „spălării creierului”, deoarece noile religii provin adesea din afara culturii occidentale (Richardson 1996, 220). Pentru societatea occidentală, convertirea la religii foarte diferite de creștinismul tradițional părea atât de absurdă, încât doar spălarea creierului putea explica fenomenul. Organizații religioase, dar și organizații laice care luptau împotriva noilor religii, așa-numitele organizații anti-secte, s-au format în diferite țări în anii '70 și '80. Multe dintre ele au fost inițiate de părinți îngrijorați de faptul că copiii lor (aduți) se alătură noilor religii și de ex-membri care părăsiseră aceste grupuri și au dezvoltat o atitudine de respingere față de respectivul fenomen.

Conceptul de „spălarea creierului” s-a dezvoltat inițial în timpul Războiului Rece, pentru a explica de ce oameni aparent „normali” se puteau converti la o ideologie atât de nocivă precum comunismul. Treptat, teoria „spălării creierului” a fost aplicată formelor „totalitare” ale religiei sau chiar religiei în general (Introvigne 2014, 304). Dick Anthony (1939-2022), cercetător și psiholog criminalist, și Thomas Robbins (1943-2015), sociolog al religiilor, împreună cu alți cercetători, îl consideră pe Robert Jay Lifton drept autorul uneia dintre principalele lucrări aflate la originea teoriilor de „spălarea creierului”. Lifton a studiat prizonierii de război din Războiul din Coreea care au trecut prin reforma ideologică chineză de la începutul anilor '50 (Anthony & Robbins 2004, 250-51). Anthony și Robbins arată totuși că rezultatele lui Lifton indică – contrar a ceea ce se crede în mod obișnuit – că metodele de reformă ideologică nu sunt foarte eficiente. Majoritatea covârșitoare a subiecților occidentali ai lui Lifton au manifestat doar o conformare comportamentală din cauza presiunii și amenințărilor fizice. Foarte puțini subiecți au prezentat o modificare a convingerilor lor în direcția maoismului (Anthony & Robbins 2004, 252-53).

— „Sectele” în modelul lui Margaret Singer

Teoria „spălării creierului” care a fost aplicată „sectelor” în anii 1970 și 1980 a fost, în cea mai mare parte, o construcție a psiholoagei americane Margaret Thaler Singer (1921-2003) (Introvigne 2014, 304-5). Singer a folosit conceptul de „sectă” cu sensul de grup religios fals,

orientat spre înșelăciune și manipulare, cu unicul scop de a recruta noi membri și de a câștiga bani. Această orientare, susținea ea, era opusul abordării religiilor consacrate, care vizează îmbunătățirea vieții membrilor lor și a umanității în general (Singer 1995, 9-11).

În plus, Singer a definit principalele componente ale „sectelor”: lideri de sectă care sunt auto-proclamați, sunt dominatori și orientează adorația spre propria lor persoană; structură autoritară; utilizarea unui program coordonat de persuasiune sau de spălare a creierului; sunt totalitare sau controlează complet comportamentul membrilor; manifestarea unui extremism în viziunea lor asupra lumii, cerința unui angajament total și, adesea, cerința de izolare față de non-membri. Singer a subliniat că tactica de izolare este unul dintre cele mai comune mecanisme de control în cazul „sectelor” (Singer 1995, 8-10). Singer a împărțit apoi tehnicile de persuasiune folosite de „secte” în: tehnici fiziologice (Singer 1995, 126) – de exemplu hiperventilație, mișcare repetitivă, schimbarea alimentației, a somnului, stresul, meditația, manipularea trupului (Singer 1995: 128-142); tehnici psihologice – de exemplu transă și hipnoză, imaginație ghidată, revizuirea istoriei personale și manipulare emoțională (Singer 1995, 150-69).

Există totuși multe obiecții posibile față de perspectiva lui Singer. Practicile religioase acceptate, de exemplu, prezintă multe dintre trăsăturile pe care Singer le-a sugerat ca fiind caracteristice pentru „secte”. Multe dintre religiile consacrate (inclusiv creștinismul) nici măcar nu ar exista dacă nu ar fi existat din punct de vedere istoric un „lider al sectei”. Unul dintre cei mai importanți factori ai inovației și transformărilor religioase este creativitatea spirituală (viziuni, expresii profetice). Unele ființe umane sunt cu siguranță considerate lideri (de diferite tipuri și cu diferite grade de autoritate, vezi Frisk 2007), dar pot fi atât „auto-proclamați”, cât și creați de adepți, mai ales prin intermediul proceselor sociale la care liderul și adepții participă activ (Dawson 2002, 82). Un factor proeminent al inovării religioase este adesea o implicare religioasă intensivă, în semn de protest și rezistență față de stilul de viață laic afișat de societatea obișnuită. Noile mișcări religioase manifestă în mare măsură o astfel de implicare intensivă și astfel promovează adesea un stil de viață intens religios. Dar acesta este și cazul implicării, de exemplu, în ordinele monahale din religiile consacrate.

Multe dintre tehnicile fiziologice și psihologice la care se referă Singer sunt de asemenea utilizate de religiile acceptate. Acestea reprezintă atât opțiuni de viață destul de normale (alimentație, somn, haine), tehnici folosite uneori în mod tradițional pentru a induce schimbări dorite ale tiparelor psiho-mentale, cum ar fi mișcările trupului (yoga, tai chi, qi gong) sau meditația și vizualizările ghidate, cât și procese ce au loc în orice grup social (influențe sociale asupra emoțiilor sau revizuirii ale vieții personale).

— Respingerea la nivel academic a tezei „spălării creierului”

Pe baza studiilor empirice privind noile mișcări religioase din anii 1980 și 1990, majoritatea covârșitoare a comunității științifice a fost de acord cu faptul că teoria „spălării creierului” nu are nicio bază. Oamenii sunt cu siguranță ființe sociale, fiind în mod constant influențați de alți oameni în contexte sociale, și multe instituții sociale precum educația copiilor și sistemul școlar se bazează pe înțelegerea și acceptarea influențării sociale ca mijloc de transformare a oamenilor și de control social. Teza „spălării creierului” concepe totuși coerciția psihologică

„sectară” ca fiind pe deplin echivalentă cu constrângerea fizică și presupune că individul forțat psihologic este în mod clar sub controlul altcuiva, așa cum este un prizonier din punct de vedere fizic. Argumentele pentru „spălarea creierului” implică un model în care doar forțele extrinsece sau externe determină alegerile religioase, spre deosebire de forțele intrinsece sau lăuntrice, fapt care contravine cercetării empirice (Anthony & Robbins 2004, 244-45). Perspectiva „spălării creierului” presupune astfel că oamenii sunt obiecte pasive, fără nici o libertate a voinței, factorii de personalitate și predispozițiile fiind considerați ne semnificativi (Anthony & Robbins 2004, 249).

Anthony și Robbins examinează cercetările existente asupra participanților la mișcările spirituale noi și neconvenționale și trag concluzii pe acest subiect. Ei arată că participanții manifestă în mod tipic anumite atribute ale istoriei personale și nu sunt aleși aleatoriu, așa cum susțin susținătorii „spălării creierului” (pentru mai multe detalii, vezi Anthony & Robbins 2004, 257-69). În plus, puterea „spălării creierului” pare să fie foarte slabă: Anthony și Robbins citează celebrul studiu din 1984 al profesoarei de sociologie Eileen Barker, care arată că maxim 0,005% dintre candidații potențiali care au vizitat un centru al Bisericii Unificării mai erau în mișcare doi ani mai târziu. După ce au participat la un workshop de două zile, doar 29-30% au participat la următorul workshop de 7 zile, 17-18% au participat la workshopul de 21 de zile, iar 8-9% s-au alăturat bisericii ca membri activi. În concluzie, foarte puțini potențiali candidați au fost convertiți, iar aproximativ jumătate dintre cei care s-au convertit au părăsit grupul doi ani mai târziu. Aceste rezultate sunt confirmate de alte studii pe diferite grupuri. Anthony și Robbins au concluzionat că atât de mulți membri părăsesc grupurile în mod voluntar, încât au scris despre „ușile rotative” prin care recruții intră și ies.

Anthony și Robbins observă, de asemenea, din rezultatele unui număr de studii, că sunt mai multe șanse ca ex-membrii să pretindă că au fost spălați de creier dacă au fost îndepărtați cu forța din grup (deprogramați) și dacă au avut contacte cu organizații anti-secte (Anthony & Robbins 2004: 262-64). James Richardson concluzionează, tot pe baza cercetărilor existente, că relatările celor care afirmă că ar fi fost „spălați pe creier” tind să fie interpretări învățate. Richardson mai scrie că cercetările arată că mulți participanți caută noi religii pentru a-și atinge obiective personale; că participarea pare să aibă, în general, un impact benefic asupra majorității participanților; că „tehnicile de spălare a creierului” nu au succes, dovadă fiind faptul că majoritatea noilor religii sunt foarte mici, mulți participanți rămân în grupuri doar pentru o perioadă scurtă de timp și majoritatea persoanelor care iau contact cu o nouă religie nu i se alătură niciodată (Richardson 1996, 221-24). Richardson confirmă astfel rezultatele lui Anthony și Robbins la aproape fiecare punct.

Un moment de cotitură în statutul tezei de spălare a creierului a fost atunci când asociațiile profesionale *Asociația Americană de Psihologie*, *Asociația Sociologică Americană* și *Societatea pentru Studiul Științific al Religiei* au confirmat toate la sfârșitul anilor 1980 și 1990 că cercetarea empirică a infirmat „perspectiva spălării sectare a creierului” (Anthony & Robbins 2004, 271). Acest punct de vedere a afectat rezultatul cazurilor din instanță în care noi grupuri religioase fuseseră acuzate de „spălarea creierului” și de manipulare. Începând cu anul 1990, noile religii au început să câștige procese, pe baza declarațiilor organizațiilor profesionale (pentru o analiză a proceselor din această perioadă și rolul asociațiilor profesionale, vezi

Introvigne 2014). Un alt eveniment important a fost atunci când organizația americană anti-secte CAN, *Rețeaua de conștientizare a sectelor*, a dat faliment după ce o persoană care trecuse printr-un proces de deprogramare eșuat a dat în judecată organizația și a câștigat (Shupe și Darnell 2006).

Discuție

Mai jos vor fi discutate acuzațiile aduse școlii Natha din Helsinki. Acuzațiile se referă la traficul de persoane în sensul manipulării membrilor de sex feminin pentru a călători în Franța cu scopul de a se întâlni cu fondatorul grupului, întâlniri care se presupune că ar fi condus la abuzuri sexuale. Acuzațiile vor fi plasate în contextul tezei privind spălarea creierului descrisă mai sus prin prisma principalelor caracteristici ale „sectelor” și ale „manipulării sectare” formulate de Margaret Singer. Temele care vor fi dezbătute sunt înșelarea și manipularea, izolarea, implicarea totală și structura autoritară. În final, voi ridica problema unei teme adiționale, provocarea culturală, ca o cauză alternativă a apariției acestor acuzații.

— „Secte”, înșelare și manipulare

Așa cum am văzut, caracteristicile decisive ale „sectelor”, în perspectiva lui Margaret Singer, cea mai cunoscută susținătoare a tezei „spălării creierului”, se consideră a fi înșelarea și manipularea. Putem avea bineînțeles opinii diferite cu privire la învățătura despre erotismul sacru în cadrul școlii Natha, dar punctul de vedere al școlii este departe de a fi ascuns de participanți și membri. Dimpotrivă, este declarat în mod deschis în diferite contexte cum ar fi website-ul și face parte din programa primului an al cursului de yoga ezoterică. Consimțământul informat pare să fie la fel de fundamental pentru relațiile intime din cadrul Natha cum este pentru societate în general. Școala de Yoga Natha este cu siguranță un grup ezoteric, ceea ce înseamnă că anumite practici și credințe sunt predate doar după un anumit timp, așa cum este prezentat în curriculum. Dar învățătura despre erotismul sacru este afirmată în mod deschis.

Cu toate acestea, acuzația de manipulare merită o dezbateră mai amplă din cauza limitelor neclare ale influențării sociale, care într-o anumită măsură este prezentă în toate grupurile sociale. Ființele umane sunt ființe sociale și, ca atare, sunt susceptibile la influențe din partea altor ființe umane. Unele caracteristici ale grupurilor sociale pot accentua nivelul influențării sociale; Singer propune implicarea totală, izolarea și structura autoritară. Aceste caracteristici vor fi deci dezbătute mai jos în legătură cu Școala de Yoga Natha.

— Implicarea totală, izolarea și structura autoritară

Singer pretinde că „sectele” sunt totalitare sau atotcuprinzătoare în ce privește controlul comportamentului membrilor lor, cerând o implicare totală și, de asemenea, se referă la „izolare” ca fiind o caracteristică importantă a „sectelor”. Pe baza studiului empiric de mai sus, este totuși ușor de observat că aceste trăsături nu caracterizează școala Natha. Nici măcar cursanții care locuiesc în ashramul școlii Natha nu manifestă un grad înalt de izolare față de

societate, iar mediul nu este totalitar și nu pretinde un grad ridicat de implicare. Toți cursanții care locuiesc în ashram lucrează sau studiază în afara centrului de yoga și, prin urmare, au contacte prelungite cu persoane care nu sunt membre ale școlii Natha. Unii au, de asemenea, iubite sau iubiți care nu fac parte din școala Natha și care trăiesc în afara ashramului. Unii dintre cei intervievați vorbesc deschis despre faptul că nu respectă toate liniile directoare din partea organizației și nu li se pare că acest fapt este ciudat.

Deși câteva dintre persoanele intervievate au subliniat că este important pentru ei să aibă prieteni apropiați în grup, este clar din interviuri că rezidenții ashramului au o viață destul de privată. De exemplu, ei nu împart mâncarea, ci fiecare își pregătește mesele în mod individual. Acest stil de viață ar putea contrasta cu stilurile de viață ale altor mișcări religioase noi, în care membrii locuiesc în comunități unde împărtășesc toate aspectele vieții, inclusiv munca și mesele, unde contactele cu lumea exterioară sunt restricționate și unde soții sau soțiile trebuie să fie alese din cadrul grupului.

Singer mai scrie despre „secte” că sunt autoritare ca structură și că au lideri dominatori. Gregorian Bivolaru este, fără îndoială, inițiatorul școlilor MISA și Natha și este privit cu mult respect de practicanții yoga. Cu toate acestea, el nu este prezent în viețile cotidiene ale membrilor și nu a vizitat niciodată Finlanda. Nu toți cei intervievați în acest studiu l-au întâlnit.

Acuzațiile autorităților finlandeze sugerează că alți oameni din organizație ar putea fi în măsură să manipuleze cursanții să călătorească în Franța pentru abuzuri sexuale. Deși există, din diferite motive, în toate contextele sociale persoane cu mai multă putere socială, cercetarea contrazice faptul că oamenii sunt obiecte complet pasive fără nici o libertate a voinței, în special în contexte care nu sunt nici totalitare, nici izolate.

O informație importantă care ilustrează punctul slab al pretinsei manipulari în școala Natha este faptul că statisticile cu privire privind rămânerea sau părăsirea Natha arată un tipar similar cu cercetarea empirică a altor noi mișcări religioase. Doar o treime dintre elevii din primul an al cursului de yoga Natha continuă în al doilea an. Ulterior numărul cursanților continuă să scadă până când după câțiva ani cursurile trebuie să fie unite din cauză că sunt prea puțini participanți.

— Provocări culturale

Noile mișcări religioase oferă alternative la societatea convențională în ceea ce privește credințele, practicile și stilul de viață. Uneori alternativele sunt inovatoare, dar cel mai adesea sunt într-o mare măsură importate din alte culturi. Școala de Yoga Natha, deși inițiată de un cetățean român, este în mare măsură importată și structurată pe baza tradiției tantrice indiene, care își are rădăcinile în India antică. Școala Natha prezintă filosofia bazată pe principii polarității dintre Shiva și Shakti, conștiință și energie, și în acest context promovează o perspectivă a erotismului sacru și spiritual.

O caracteristică a noilor mișcări religioase, după cum am arătat mai sus, este faptul că ele prezintă alternative la societatea convențională. Sfera erotismului și a familiei este integrată adesea și, prin urmare, diferă de stilurile de viață obișnuite (Palmer 1994). Perspectiva noilor

religii asupra sexualității poate fi mai restrictivă decât cea a societății, uneori pledând pentru celibat ca stil de viață preferat sau pentru relații intime doar în cadrul căsătoriei, ceea ce, cel puțin în Suedia și Finlanda de astăzi, ar fi considerat mai restrictiv decât „normalul”; sau, în cazul Bisericii Unificării/ Federației pentru Familie, pledează pentru căsătoriile aranjate, ceva ce de asemenea este departe de normele societății noastre. La celălalt capăt, există noi grupări religioase care susțin o perspectivă mai liberă asupra sexualității și erotismului decât normele societăților occidentale. Totuși, deși există subculturi puternice în rândul tinerilor, cel puțin în Suedia, care includ o viață poliamoroasă sau mai mulți „prieteni de sex”, cei mai mulți consideră încă o provocare din punct de vedere cultural să ai simultan mai mulți iubiți sau iubite. În ciuda accentului pus de Școala de Yoga Natha pe ideea că o relație erotică trebuie să se bazeze pe iubire și pe o perspectivă spirituală, acesta este probabil un motiv care declanșează controversele dintre acest grup și societatea convențională.

Un observator precum Sara Möldrup Thejls consideră că este surprinzător că, într-o perioadă în care libertatea sexuală este motiv de apreciere, Școala de Yoga Natha s-a lovit de o asemenea atitudine ostilă, în special din partea mass-mediei (Thejls 2015, 68). Iar Vojtíšek scrie că atitudinea școlii față de erotism și consecințele sale asupra relațiilor umane este unul dintre principale motive ale criticii și represiunii din partea autorităților române (2018, 138). Acest fapt este valabil și în cazul controverselor din societatea finlandeză. Există totuși și alte aspecte care ar putea fi percepute ca fiind provocatoare pentru societatea occidentală obișnuită. Vojtíšek scrie că MISA este o comunitate atât publică, cât și ezoterică, ceea ce favorizează suspiciunea că păstrarea unor secrete este același lucru cu ascunderea adevăratei naturi a comunității, precum și că motivul real pentru aceasta este dubios. În al doilea rând, rolul lui Bivolaru ca autoritate spirituală, tipic tradițiilor indiene, nu este înțeles în societățile occidentale și, în consecință, provoacă suspiciuni de abuz de putere (Vojtíšek 2018, 138-39).

Aceste neînțelegeri culturale, împreună cu teza depășită a „spălării creierului”, reprezintă contextul controverselor legate de Școala de Yoga Natha din Helsinki și al acuzațiilor de manipulare și abuz sexual. Dintr-o perspectivă non-etnocentrică, Natha ar putea fi privită la fel de bine ca o nouă mișcare spirituală, cu o învățătură despre erotismul sacru și o abordare alternativă a relațiilor erotice, pe care fiecare o poate accepta sau respinge.

Concluzie

Școala de Yoga Natha este o grupare yoghină care își are originea în România, cu rădăcini în yoga tradițională, Tantra și filosofiele indiene. Așa cum se petrece de obicei cu noile grupări spirituale sau religioase din societățile occidentale contemporane, există și alte caracteristici ce provin din alte tradiții spirituale. În mare măsură, totuși, rădăcinile școlii Natha sunt conforme cu sistemele yoga și Tantra. Se pune accentul pe polaritatea dintre principiul masculin și cel feminin atât în Macrocosmos, cât și microcosmos, și se remarcă o perspectivă asupra erotismului ca fiind spiritual și sacru. La fel ca alte grupuri din spectrul noilor grupări spirituale sau religioase, Natha pune în discuție normele convenționale privind monogamia și structura nucleară a familiei.

Majoritatea covârșitoare a comunității științifice de astăzi este de acord că teoria „spălării creierului”, lansată în anii 1970, nu poate fi confirmată pe baza studiilor empirice. Un argument solid împotriva teoriei „spălării creierului” este faptul că o parte considerabilă a membrilor noilor mișcări spirituale părăsesc singuri aceste grupuri în timp. Majoritatea persoanelor care intră în contact cu o nouă mișcare spirituală nici măcar nu i se alătură. Această situație este valabilă și în cazul Școlii de Yoga Natha.

Cea mai cunoscută susținătoare a teoriei „spălării creierului”, psiholoaga Margaret Singer, a sugerat înșelarea, manipularea, izolarea, totalitarismul și autoritarismul drept caracteristici importante pentru „sectele care spală creiere”. Nici unul dintre aceste elemente nu este caracteristic pentru Școala de Yoga Natha. Perspectiva asupra erotismului sacre, care este unul dintre principale motive de critică din partea societății obișnuite, este afirmată în mod deschis, și nu este introdusă în vreun mod înșelător. Desigur, influențele sociale în Școala de Yoga Natha există, la fel ca în orice alt grup social, însă izolarea, totalismul și autoritarismul, care întăresc influențele sociale, nu sunt, așa cum s-a arătat mai sus, prezente în grup într-o măsură care poate influența convingerile.

Referințe

Åkerbäck, Peter (2018). “Tantriska festivaler och parövningar” (Festivaluri de Tantra și exerciții de cuplu). *Levd religion: Det heliga i vardagen* (Religia trăită: sacrul în viața cotidiană), de Daniel Enstedt și Katarina Plank, 297–312. Lund: Nordic Academic Press.

Andreescu, Gabriel (2013). “The Movement for the Spiritual Integration into the Absolute. Facets of an Identity: Minority of Conscience, Minority of Sexual Practice, and Minority Born of Repression.” (Mișcarea de Integrare Spirituală în Absolut. Fațetele unei identități: minoritate de conștiință, minoritate de practică sexuală și minoritate născută din represiune.) Prezentare în cadrul conferinței CESNUR 2013, Falun, Sweden.

Anthony, Dick and Thomas Robbins (2004). “Conversion and ‘Brainwashing’ in New Religious Movements,” *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, ed. James R. Lewis. Oxford: Oxford University Press. P. 243-297.

Barker, Eileen (1984). *The Making of a Moonie – Choice or Brainwashing?* Oxford: Basil Blackwell.

Bivolaru, Gregorian (2018). *The Secret Tantric Path of Love to Happiness and Fulfillment in a Couple Relationship*. Denmark: Natha Books.

Bucharest Law Court (Tribunalul București). 2011. Sentința civilă nr. 1271.

Dawson, Lorne L. (2002). “Crises of Charismatic Legitimacy and Violent Behavior in New Religious Movements,” *Cults, Religion & Violence*, eds David G. Bromley and J. Gordon Melton. Cambridge: Cambridge University Press. P. 80-101.

Eliade, Mircea (1973). *Yoga: Immortality and Freedom*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Frisk, Liselotte (1998). *Nyreligiositet i Sverige: Ett religionsvetenskapligt perspektiv*. Nora: Nya Doxa.

Frisk, Liselotte (2007). *De nya religiösa rörelserna – vart tog de vägen?* (The New Religious Movements—Where Have They Gone?). Nora: Nya Doxa.

Holopainen, Simo (2013). “Hyvaksikaittoa joogaliikkeessa?” (Wellbeing in the Yoga Shop?) *Ilta-Sanomat*, May 14

Iltalehti (2013). ”Yle: Joogaavia naisia käytettiin hyväksi”. (Yle: Women Yoga Practitioners Were Abused). May 13.

Introvigne, Massimo (2014). ”Advocacy, Brainwashing Theories, and New Religious Movements,” *Religion*, 44: 2, 303-19. <https://doi.org/10.1080/0048721X.2014.888021>

Introvigne, Massimo (2017). “Movement for Spiritual Integration into the Absolute.” *World Religions and Spirituality Project*, June 1. Accessed December 23, 2023. <https://bit.ly/3NHvVQL>.

Introvigne, Massimo (2018). “Sacred Sexuality Within Contemporary Esoteric Groups: From Early 20th Century Origins to MISA.” Accessed December 23, 2023. <https://bit.ly/4781BcN>.

Mäkinen, Rami (2017). “Suomessa toiminut tantrajoogaguru lisättiin Europolin etsityimpien rikollisten listalle—epäillään ihmiskaupasta ja seksuaalirikoksista” (Guru finlandez de Tantra Yoga adăugat pe lista Europol a celor mai căutate persoane - suspectat de trafic de persoane și infracțiuni sexuale). *Ilta-Sanomat*, 22 septembrie. Accesat 23 decembrie 2023. <https://bit.ly/4awN7pI>.

MOT (2009). “Tantrakultin pimeä puoli” (Latura întunecată a unei secte tantrice). Emisiune TV, 5 octombrie. Accesat 23 decembrie 2023. <https://bit.ly/4aCfD9e>. MOT. 2013. “Tantragurun kutsu” (Invitație la gurul tantric). 13 mai. Emisiune TV. Accesat 23 decembrie 2023. <https://bit.ly/3RV06tT>.

Orjala, Anne (2017). “Joogakouluun liittyvä esitutkinta valmistui – KRP: Kolmea henkilöä epäillään törkeästä ihmiskaupasta” (Ancheta preliminară în cazul școlii de yoga finalizată - KRP: Trei suspecți acuzați de trafic de persoane în formă agravată). *Yle.fi*, 7 septembrie. Accesat 23 noiembrie 2023. <https://bit.ly/3RJRANK>.

Palmer, Susan J. (1994). *Moon Sisters, Krishna Mothers, Rajneesh Lovers: Women’s Roles in New Religions*. Syracuse, N.Y.: Syracuse University Press.

Richardson, James T. (1996). ”A Critique of ”Brainwashing” Claims about New Religious Movements,” *Cults in Context: Readings in the Study of New Religious Movements*, ed. Lorne L. Dawson. Toronto: Canadian Scholars Press. P. 217-228.

Shupe, Anson D., and Susan E. Darnell. 2006. *Agents of Discord: Deprogramming, Pseudo-Science, and the American Anticult Movement*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.

Singer, Margaret Thaler, with Janja Lalich (1995). *Cults in Our Midst The Hidden Menace in Our Everyday Lives*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Soteria International. 2015. "Considerations and Observations Regarding the Finnish Police Investigation and Media Attention in the Case of Jooga-ja Tantrakuoli Natha." Accessed December 23, 2023. <https://bit.ly/3TE9nrD>.

Stark, Rodney and William Sims Bainbridge (1985). *The Future of Religion: Secularization, Revival, and Cult Formation*. Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press.

Stoian, Mihai (2018a). "Gregorian Bivolaru: An Exceptional Spiritual Destiny, an Example of Life," *The Secret Tantric Path of Love to Happiness and Fulfillment in a Couple Relationship* by Gregorian Bivolaru. Denmark: Natha Books. P. 308-316.

Stoian, Mihai (2018b). "Tantra Today," *The Secret Tantric Path of Love to Happiness and Fulfillment in a Couple Relationship* by Gregorian Bivolaru. Denmark: Natha Books. P. 13-50.

"Syllabus for Esoteric Yoga Course." (Programa cursului de yoga ezoterică) n.d. Supplied to the author by D.D.

Thejls, Sara Möldrup (2015). "MISA and Natha: The Peculiar Story of a Romanian Tantric Yoga School," *Handbook of Nordic New Religions*, eds James R. Lewis and Inga Bårdsen Töllefsen. Leiden/Boston: Brill. P. 62-76.

Urban, Hugh (2003). *Tantra: Sex, Secrecy, Politics, and Power in the Study of Religion*. Berkeley: University of California Press.

Vojtíšek, Zděnek (2018). "Yoga, Tantrism, and Persecution: MISA, a New Religious Movement in Social Conflict," *Central European Journal of Contemporary Religion* 2 (2018), 123-141.

Zoccatelli, PierLuigi. 2017. "Esotericism, Deviance, and Repression: An Introduction to the Movement for Spiritual Integration into the Absolute (MISA)." *The Journal of Cesnur* 1(1):10–19. DOI: 10.26338/tjoc.2017.1.1.2.

Site-uri web (accesate de autoare pe 1 februarie 2019)

<http://atmanyogafederation.org>

<http://natha.fi/en>

<https://www.jogin.cz>

<https://www.nathayogacenter.dk>

Interviuri

D.D., coordonator Natha Yoga Center, Helsinki, 17 septembrie 2018

Mihai Stoian, coordonator Natha Yoga Center, Copenhaga, 17 aprilie 2019, Skype

Interviu 1 17 septembrie 2018, bărbat

Interviu 2 17 septembrie 2018, bărbat

Interviu 3 17 septembrie 2018, femeie

Liselotte Frisk

Interviu 4 17 septembrie 2018, doi bărbați
Interviu 5 17 septembrie 2018, femeie
Interviu 6 17 septembrie 2018, femeie
Interviu 7 17 septembrie 2018, bărbat
Interviu 8 17 septembrie 2018, bărbat
Interviu 9 17 septembrie 2018, femeie
Interviu 10 17 septembrie 2018, femeie
Interviu 11 17 septembrie 2018, bărbat
Interviu 12 17 septembrie 2018, doi bărbați
Interviul 13 17 septembrie 2018, doi bărbați

E-mail:

D.D., 28 septembrie 2018